

ILK BOLALIK DAVRIDA O`Z-O`ZINI ANGLASH

Texnologiya menejment kommunikatsiya

instituti« Pedagogika va psixologiya»

kafedrası o`qituvchisi

Ziyamova Madina Jaxongir qizi

MTS 23-102- gurux talabasi

Omonullayeva Nafisa

Annotatsiya: Mazkur maqolada ilk bolalik davrida bolalarda o'z-o'zini anglash jarayonining shakllanishi, psixologik omillari, rivojlanish bosqichlari hamda pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yoritilgan. O'z-o'zini anglashning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanish bilan uzviy bog'liqligi ilmiy nazariyalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari keltirilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'llash mumkin bo'lgan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini anglash, identifikatsiya, "Men" konsepsiyasi, emotsional rivojlanish, ijtimoiy tajriba, kognitiv rivojlanish, bolalik psixologiyasi.

Ilk bolalik davri (1–3 yosh) insonning psixologik va ijtimoiy shakllanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bola o'zining mavjudligini, imkoniyatlari va his-tuyg'ularini anglay boshlaydi. O'z-o'zini anglash – shaxs shakllanishining markaziy jarayonlaridan bo'lib, bolaning keyingi rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Psixologiya fanida o'z-o'zini anglash masalasi keng ko'lamda o'rganilgan bo'lib, J.Piaje, L.S.Vigotskiy, E.Erikson, U.Djeyms kabi olimlar tomonidan ilmiy asoslangan. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, bola o'zlikni anglashga ijtimoiy tajriba, nutq rivoji va kattalar bilan muloqot orqali erishadi.

Ilk bolalik davrida o'z-o'zini anglash tushunchasi

O'z-o'zini anglash (self-awareness) — bu bolaning o'zini alohida shaxs sifatida idrok etishi, o'zining xatti-harakati, emotsiyalari va qobiliyatlari haqida tasavvurga ega bo'lishidir. Ilk bolalik davrida bu jarayon quyidagi yo'nalishlarda rivojlanadi:

1. Tana sxemasini anglash

Bola 1 yoshdan boshlab o'z tanasini boshqarishni o'rganadi, tana qismlarini farqlaydi.

2. "Men" konsepsiyasining shakllanishi

2 yoshga kelib, bola o'zini boshqa odamlardan ajrata boshlaydi, o'zini nomi bilan yoki "men" deb atay boshlaydi.

3. Emotsional o'zini anglash

Bola o'z his-tuyg'usini anglaydi, ularni ifoda etadi, ba'zida boshqalarnikini ham tushuna boshlaydi.

4. Ijtimoiy o'zini anglash

Bola o'zining jamoadagi rolini, kattalar bilan munosabatlarini sezadi va ijtimoiy qoidalariga moslasha boshlaydi.

O'z-o'zini anglashning rivojlanish bosqichlari

Psixologlar tomonidan ilk bolalik davridagi rivojlanish quyidagi bosqichlarga bo'linadi:

1-bosqich: O'zini tanish (1–1,5 yosh)

Bola ko'zgudagi aksini taniydi.

Oddiy buyruqlarni bajaradi.

O'z tanasi haqida dastlabki tasavvurlar shakllanadi.

2-bosqich: O'ziga tegishli harakatlarni anglash (1,5–2 yosh)

"Men qila olaman" tushunchasi shakllanadi.

Mustaqillikka intilish ortadi.

Irodaviy harakatlar paydo bo'ladi.

3-bosqich: "Men" konsepsiyasining shakllanishi (2–3 yosh)

Bola o'zini shaxs sifatida anglaydi.

O'z xohishlarini aniq ifodalaydi.

Emotsional o'zlik rivojlanadi.

Ijtimoiy rollarni o'zlashtira boshlaydi.

O'z-o'zini anglash rivojlanishining psixologik asoslari

1. Kognitiv rivojlanish

J.Piajening nazariyasiga ko'ra, bola ilk bolalik davrida sezgi-motor fikrlashdan ramziy fikrlashga o'tadi. Bu jarayon o'zini anglashning kuchayishiga zamin yaratadi.

2. Ijtimoiy muloqot

L.S.Vigotskiy fikriga ko'ra, bola o'z-o'zini kattalar bilan muloqot jarayonida anglaydi. Muloqot vositasi – nutq bo'lib, bola o'zini nutq orqali ifodalaydi.

3. Emotsional rivojlanish

Bola emotsiyalarni boshqarish, ularni anglash, boshqalar his-tuyg'ularini tushunish orqali o'zlikni shakllantiradi.

4. Faoliyat orqali o'zlikni anglash

O'yin – bola uchun asosiy faoliyat bo'lib, o'yin jarayonida bola o'zining qobiliyatlarini namoyon qiladi.

Ilk bolalik davrida o'z-o'zini anglashga ta'sir etuvchi omillar

1. Oilaviy muhit

Mehr-muhabbat;

Qo'llab-quvvatlash;

Erkin fikrlash uchun sharoit.

2. Maktabgacha ta'lim tashkiloti

Tarbiyachining yondashuvi;

Bolalar bilan kommunikativ o'yinlar;

Rivojlantiruvchi dasturlar.

3. Ijtimoiy tajriba

Jamoadagi faol ishtirok;

Kattalar bilan o'zaro muloqot.

4. Individual psixologik xususiyatlar

Temperament;

Qiziqishlar;

Ehtiyojlar.

O'z-o'zini anglashni rivojlantirishda tarbiyachi roli

1. Mustaqillikka o'rgatish:

Bola o'z xatti-harakatlarini o'zi bajarishiga imkon yaratish.

2. Emotsional qo'llab-quvvatlash:

Tarbiyachining mehribon, e'tiborli munosabati.

3. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish:

Guruhli o'yinlar;

Rolli o'yinlar;

4. Nutq rivojiga ko'mak:

Suhbatlar;

Hikoya tuzdirish;

5. O'zini baholash faoliyatlari:

Maqtov;

Mustaqil tanlov imkoniyati yaratish.

Ilk bolalik davrida o'z-o'zini anglashga oid mashqlar va o'yinlar

1. "Men kimman?" o'yini

Bolaning o'zini tanishi va tasvirlashi rivojlanadi.

2. Ko'zgu bilan mashqlar

Bola o'z aksini tanib, o'z xususiyatlari haqida tushuncha hosil qiladi.

3. Emotsiyalarni tanish o'yinlari

Rasm yoki mimika orqali his-tuyg'ularni topish.

4. Mustaqil tanlov o'yinlari

Bola mustaqil qaror qabul qiladi.

Xulosa: Ilk bolalik davrida o'z-o'zini anglash bolaning shaxs sifatida shakllanishida poydevor bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon kognitiv, emotsional, ijtimoiy va nutqiy rivojlanish bilan chambarchas bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyachining bolaga bo'lgan munosabati, oilaviy sharoit va o'yin faoliyati o'z-o'zini anglashni rivojlantirishda muhim omillardandir. Shuning uchun pedagoglar ushbu jarayonni chuqur o'rganib, samarali metodlardan foydalanishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vigotskiy L.S. "Psixologiya razvitiya rebenka".
2. U.Djeyms. "Psixologiya lichnosti".
3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi metodik qo'llanmalari.
4. Sh. Sharipov, B. Xodjayev. "Bolalar psixologiyasi".